

Een van de grootste theologen van de 2de helft van de twintigste en het begin van de een-en-twintigste eeuw: uiterst beminnelijk, door velen onterecht miskend

Een echte man Gods en een paus naar Jezus' hart is van ons heengegaan.

Paus Benedictus heb ik voor het eerst gezien, toen hij op de Diesviering van Rolduc, 8 december 1980, een nieuwe vleugel van het groot-seminarie Rolduc inzegende. Hij was toen nog Joseph kardinaal Ratzinger en aartsbisschop van München-Freising. Tot een persoonlijke ontmoeting kwam het op dat moment niet. Aan het eind van 1981 benoemde Paus Johannes Paulus II hem tot prefect van de Congregatie voor de Geloofsleer.

Later ontmoette ik hem wel persoonlijk, zelfs tamelijk frequent, nadat ik eind 1997 was benoemd tot lid van de Internationale Theologische Commissie. In zijn hoedanigheid van prefect van de Congregatie voor de Geloofsleer was kardinaal Ratzinger tevens voorzitter van de Internationale Theologische Commissie. Deze bestaat uit een dertigtal theologen vanuit de hele wereld. De commissie heeft tot taak theologische kwesties te bestuderen en de paus en de Congregatie voor de Geloofsleer daarover te adviseren.

Niet vaak nam kardinaal Ratzinger tijdens de plenaire vergaderingen het woord. Maar als hij het deed, wist hij feilloos en haarfijn een theologisch vraagstuk te analyseren en tot de kern terug te brengen. Ik heb weleens gedacht: "Eigenlijk heeft hij helemaal geen adviseurs nodig."

Kardinaal Ratzinger opende en sloot de plenaire vergaderingen van de commissie, die meestal eind september in Rome plaatsvonden, met een toespraak in het Latijn. Hij had nog de klassieke klein-seminarieopleiding gedaan, die overeenkomt met een gymnasium-alpha. Onder de kardinalen en theologen was hij een van de weinigen die nog Latijn konden spreken. En dan te bedenken dat tijdens het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965) Latijn nog de voertaal was voor alle participerende bisschoppen. Kardinaal Ratzinger, die in de vijftiger, zestiger en zeventiger jaren aan diverse universiteiten verbonden is geweest als hoogleraar dogmatiek, was overigens betrokken bij het Concilie als 'peritus' (deskundige). Als zodanig assisteerde hij Joseph kardinaal Frings, de toenmalige aartsbisschop van Keulen. Zijn adviezen aan deze kardinaal schreef hij uiteraard in het Latijn. Maar ook daarna heeft kardinaal Ratzinger zijn kennis van de klassieke talen goed op peil weten te houden.

Dikwijls heb ik hem gesproken tijdens de koffiepauzes van de plenaire vergaderingen en de maaltijden. Hij was een uiterst vriendelijke, voorkomende en enigszins verlegen man, die overigens als het gaat om de leer van de Rooms-Katholieke Kerk uitermate beslist en duidelijk was. Er wordt van hem bericht dat hij rond het Tweede Vaticaans Concilie ook enkele vrijzinnige standpunten heeft omarmd. Maar in de tijd dat ik met hem te maken kreeg, was daar niets van te bespeuren.

Een lid van de commissie, wiens naam ik niet zal noemen, had in een van zijn interventies iets naar voren gebracht, dat in de commissie slecht viel. Hij dacht zich

te verdedigen door op te merken dat hij zijn standpunt had gebaseerd op een artikel van de voorzitter van de commissie, kardinaal Ratzinger. "Ach," merkte kardinaal Ratzinger met een glimlach op, "dat artikel moet u maar beschouwen als een 'peccatum juventutis' van me (een jeugdzonde)."

Nadat kardinaal Ratzinger in 2005 paus was geworden, ontmoette ik hem regelmatig - zij het kort en vluchtig - bij de audiënties die hij verleende aan de leden van de Pauselijke Academie voor het leven (een medisch-ethische 'denktank' van de Heilige Stoel) bij gelegenheid van hun plenaire vergaderingen en de keren dat ik een lezing heb gehouden op jaarlijkse congressen van de Pauselijke Raad voor het Pastoraat in de Gezondheidszorg. Bij die audiënties hield hij altijd heldere toespraken, waaruit zijn grote deskundigheid sprak, ook op het terrein van de ethiek en de moraaltheologie.

Heel dierbare herinneringen bewaar ik aan het Hoogfeest van Petrus en Paulus van het jaar 2008. In januari van dit jaar was ik aangetreden als aartsbisschop van Utrecht. Op het Hoogfeest van Petrus en Paulus, waarop de marteldood van deze twee stichters van het christelijke Rome herdacht en gevierd wordt, legt de paus de in het jaar ervoor benoemde aartsbisschoppen het pallium op. Dit is een schouderband van wol, die traditiegetrouw door de paus wordt gezegend op de gedachtenis van de heilige maagd en martelares Agnes (21 februari). Het pallium verwijst naar de parabel van Jezus over de herder die het verloren geraakte schaap in de wildernis opzoekt en als hij het heeft gevonden vol blijdschap op zijn schouders legt en naar huis terugbrengt (Luk. 15,4-6). Het pallium is een beeld voor de pastorale taak en verantwoordelijkheid die de paus de aartsbisschoppen op de schouders legt. Het opleggen van het pallium door de paus zelf dient tevens om de eenheid tussen hem en de aartsbisschoppen te onderstrepen. Toen hij mij het pallium oplegde, boog hij zich voorover en zei zacht: "Es wird sehr schwer für Sie sein, aber Sie können auf meine Gebete zählen." Hij was nauwkeurig op de hoogte van de moeilijke situatie waarin ik mij toen bevond. Uit zijn woorden en zijn blik spraken een warm en oprecht meeleven, dat mij nu nog kan ontroeren.

Nadat Paus Benedictus mij tot kardinaal had gecreëerd, had ik uiteraard vaker en intensiever contact met hem. Ik ben een van de laatste kardinalen geweest die hij vóór zijn aftreden in een privé-audiëntie heeft ontvangen. Dat was op vrijdagmorgen 8 februari 2013. Voordat ik bij hem werd binnengelaten, waarschuwde een medewerker dat ik mij niet - anders dan de meesten deden - aan zijn hand moest optrekken, wanneer ik voor de paus zou knielen, omdat hij dan zou omvallen. Dat leek mij een overdreven advies, maar toen ik de zaal betrad waar hij audiënties verleende, schrok ik: de paus zag er bleek en vaal uit en moest zich aan de tafel vasthouden om overeind te blijven. Hij worstelde met zijn evenwicht. De gedachte ging door me heen: "Hoe kan iemand met zo'n zwakke lichamelijke conditie leiding geven aan de Wereldkerk?" Paus Benedictus had deze vraag voor zichzelf al beantwoord. Drie dagen later, op maandag 11 februari 2013, maakte hij bekend dat hij met emeritaat zou gaan. Hij had daar praktisch niemand van tevoren over ingelicht. Overigens bracht hij dat nieuws op de hem kenmerkende wijze: in een toespraak in het Latijn.

Op 28 februari nam hij afscheid van het College van Kardinalen, vlak voordat hij per helikopter naar Castel Gandolfo zou vertrekken. Iedere kardinaal had de gelegenheid kort persoonlijk afscheid van hem te nemen. Hij drukte me met beide armen tegen

zich aan en zei: “Bleiben Sie immer auf dem rechten Weg.” Hij mocht dat zeggen, want hij had zelf de goede weg gekozen.

Samen met Johannes Paulus II vormde hij een echt tweespan. Bij de voorbereiding van de talrijke grootse encyclieken van zijn voorganger had hij als prefect van de Congregatie voor de Geloofsleer een doorslaggevende inbreng. Ook zijn eigen encyclieken en pastorale brieven zijn een schitterende bijdrage aan de verkondiging van de waarheid, die alleen in een Persoon, in Christus, te vinden is. Zijn heel mooie preken, die hij praktisch altijd zelf schreef, hadden een diepe theologische inhoud. Hieruit sprak zijn deskundigheid, maar ook zijn diep geestelijk leven en zijn authentieke oprechte liefde voor Christus, die hij als stadhouder en zichtbaar hoofd van de Kerk vertegenwoordigde.

Besturen was niet zijn grootste kracht. Het vertrouwen dat hij in zijn medewerkers stelde, is door sommigen onder hen diep beschaamd. Twee zaken die over zijn bestuurlijk optreden zijn beweerd, dienen echter met klem te worden weersproken. Als prefect van de Congregatie voor de Geloofsleer en ook nog wel aan het begin van zijn pontificaat werd geprobeerd hem vanwege zijn orthodoxie te framen als de ‘Panzer-Kardinal’. Wie hem kende, kon hier alleen maar meewarig om glimlachen. Benedictus XVI was zeker een heel vasthoudend man als het om principes ging. Maar hij was geen man van de confrontatie en harde maatregelen, maar eerder een timide mens, die met zijn zachte stem zijn tegenstrevers probeerde te overtuigen met diepzinnige theologische argumenten. Was er maar meer en beter naar hem geluisterd, met name door een aantal hoogleraren en docenten theologie die voor de vorming van toekomstige priesters grote verantwoordelijkheid dragen en daarmee ook voor de toekomst van de Kerk.

Een tweede aantijging, namelijk dat hij zowel als prefect van de Congregatie voor de Geloofsleer en als paus te weinig zou zijn opgetreden tegen het seksueel misbruik van minderjarigen, dient eveneens met klem te worden weersproken; het was juist onder zijn verantwoordelijkheid als prefect van de Congregatie voor de Geloofsleer dat de huidige stringente canonieke regeling tot stand is gekomen die de Congregatie en de bisschoppen de middelen in handen geven om daadkrachtig en doeltreffend tegen het seksueel misbruik op te treden.

Paus Benedictus XVI was een trouwe en moedige behoeder van het ‘depositum fidei’, de door God aan de Kerk toevertrouwde geloofsschat. Een echte man Gods en een paus naar Jezus’ hart is van ons heengegaan.

+ Willem Jacobus kardinaal Eijk